

METAFORA VOJNY V JAZYKU POLITIKY**WAR METAPHOR IN THE LANGUAGE OF POLITICS***RADOSLAV ŠTEFANČÍK***Abstrakt**

Cieľom článku je vysvetliť, ako sa používa metafora vojny a vojenského slovníka v jazyku politiky. Primárne sa analýza zaoberá používaním metafory vojny, ale zároveň predpokladá, že v politike sa používa aj množstvo výrazov spojených s vojnou. Analýza vychádza z hypotézy, že metafora vojny sa používa v kritických momentoch, vo vyhrotených situáciách alebo na zdôraznenie dôležitosti prijatých opatrení. Metafora vojna je rovnako neodmysliteľnou súčasťou politickej komunikácie počas volebnej kampane. Osobitná pozornosť je venovaná politickej komunikácii pravicových extrémistov. Pri tejto ideovej skupine sa totiž predpokladá vyššia miera využívania terminológie pôvodom z vojenského slovníka. Metafory totiž môžu u recipientov vyvolať rôzne druhy emócií, pritom emócia strachu je jednou zo základných emócií, ktorú pravicoví extrémisti používajú na mobilizáciu svojich voličov.

Kľúčové slová: metafora, vojna, politika, jazyk, Slovensko, politické strany, komunikácia.

Abstract

The aim of this article is to explain how the metaphor of war and military vocabulary are used in the language of politics. The analysis primarily deals with the use of war metaphor, but also assumes that a lot of war-related terms are used in politics. The analysis is based on the hypothesis that the metaphor of war is used in escalated situations or to emphasize the importance of policy measures. War metaphor is also an essential part of political communication during the election campaign. Special attention is paid to the political communication of the far right. We assume that the representatives of this ideological group use military terminology much more than democratic politicians. Metaphors can induce different kinds of emotions in the population, while the emotion of fear is one of the fundamental emotions that right-wing extremists use to mobilize their voters.

Keywords: metaphor, war, politics, language, Slovakia, political parties, communication.

Úvod

„Sme vo vojne s koronavírusom“. Takto, prípadne podobne začínal ne jeden titulok v denníkoch a časopisoch naprieč nielen celou Európou, ale prakticky celým svetom v prvých mesiacoch roku 2020. Denníky prinášali vyjadrenia rôznych odborníkov z oblasti medicíny, chémie, infektológie, technických odborov a samozrejme aj politických reprezentantov na jeden a ten istý problém – globálnu pandémiu spôsobenú koronavírusom. Ne jeden aktér tohto procesu, vrátane tých politických, bez ohľadu na krajinu pôvodu, označil opatrenia na riešenie svetovej pandémie výrazom *vojna*. A práve metafora vojny, resp. metafory spojené s vojnou, prípadne s armádou, budú objektom môjho ďalšieho uvažovania.

Politika je pokračovanie vojny s inými prostriedkami, nechal sa svojho času počuť francúzsky filozof Michel Foucault (1999), keď upravil význam oveľa známejšieho výroku Carla von Clausewitza. Tento pruský generál vnímal vojnu ako „pokračovanie politiky, len inými prostriedkami“ (Clausewitz, 2003, s. 27). Bez ohľadu na to, kto sa viac približuje k pravde, tak generál, ako aj filozof naznačili, že medzi vojnou a politikou existuje určité prepojenie. A jedno z nich nájdeme aj v oblasti jazyka a komunikácie. Pretože práve v zobrazení politiky je možné nájsť množstvo rôznych vyjadrení a obrazov pochádzajúcich pôvodne z vojenského slovníka.

V politickej komunikácii sa odjakživa objavovali rôzne metafory. Známym sa v kontexte výskumu metafor stal výrok Seta Thomsona, podľa ktorého „politika bez metafor je ako ryba bez vody. Ryba potrebuje vodu, aby bola rybou. A ľudia potrebujú metafory, aby mohli robiť politiku a o nej uvažovať“ (Thomson, 1996, s. 185).

Metafora vojny je prirodzenou súčasťou vyjadrovania politikov nielen naprieč krajinami, ale rovnako časovými obdobiami. Či už išlo o obdobie bývalých storočí, alebo súčasnosť, politika u niektorých politikov asociovala a stále asociuje kontext vojny. Či išlo o otvorený vojenský konflikt s použitím konvenčných zbraní, prípadne napätie medzi štátmi alebo blokmi štátov, ale bez otvorenej vojenskej konfrontácie, ako napríklad počas studenej vojny, prípadne v kontexte obchodnej vojny, alebo v súčasnosti tzv. hybridnej vojny, alebo keď išlo o opatrenia vo vojne proti terorizmu, politici a novinári informujúci o politických udalostiach sa výrazu vojna neubránili. Naopak stal sa bežným a častým vyjadrovacím prostriedkom. Podľa Michaela Karlberga a Leslie Buella (2005) sa medzi rokmi 1981 až 2000 v novinách *Time Magazine* až v 17 percentách článkov objavila metafora vojny. Aj Nina Cingerová s Irinou Dulebovou (2019, s. 192) odkazujú na rôzne výskumy ruských lingvistov, podľa ktorých je POLITICKÝ ŽIVOT JE VOJNA jedným z najčastejších metaforických modelov používaných v ruskom politickom a mediálnom diskurze. Napriek tomuto faktu nebola politická metafora ešte na začiatku osemdesiatych rokov 20. storočia dôvodom na jej hlbšie skúmanie (Pörksen, 2000).

Je na mieste sa opýtať, prečo sa v období mieru nachádza v jazyku politiky stále toľko pojmov pôvodom z vojenského slovníka. Podľa Rainera Küstera (1978) by jeden z dôvodov mohla byť povinná vojenská služba. Táto téza však možno platila pred viac ako 40 rokmi, kedy sa v komunikácii absolventov povinnej vojenskej služby pravidelne objavovali výrazy z vojenského žargónu. Ale povinná vojenská služba je na Slovensku a od roku 2011 aj v Nemecku minulosťou a vojenský slovník je v bežnom i politickom jazyku stále prítomný. Dôvodom by teda skôr mohlo byť neustále mediálne sprostredkovanie vojny. Hoci v Európe žijeme v mieri, v iných svetových regiónoch sme vďaka mediálnemu spravodajstvu neustále svedkami vojenských konfliktov, ktoré niekedy médiá dokážu vysielat' doslova v priamom prenose. Ľudia narodení v prvej polovici 20. storočia majú priamu skúsenosť s vojnou, prípadne ak už nežijú, spomienky priamych aktérov vojny sú reprodukované ústnym podaním v rodinách ich potomkov. O vojnách sa mladí ľudia dozvedia na hodinách dejepisu, literatúry, ale s vojnou prichádzajú do kontaktu napríklad aj prostredníctvom videohier (Flusberg, Matlock, Thibodeau, 2018), prípadne americkej filmovej produkcie (napr. *Hviezdné vojny*). Pri hľadaní odpovede na nastolenú otázku určite nemožné vylúčiť tézu, že v našom kultúrnom prostredí sme si zvykli používať vojenský slovník na znázornenie politického obsahu, pretože tak ako vojna, aj politika bola spočiatku privilegiom len vládcov a privilegovaných spoločenských vrstiev, a až po rozšírení volebného práva sa politika stala súčasťou života aj pôvodne ovládaných.

Cieľom tohto textu je tak predstaviť používanie metafory vojny, prípadne vojenského slovníka v kontexte súčasného jazyka slovenskej politickej elity. Nepôjde teda len o samotný výraz vojna, ale terminológiu, ktorá pochádza práve z vojenského prostredia. Predpokladám, že tieto výrazy sa do popredia dostávajú buď v kritických momentoch, ako je napríklad v období prijímania opatrení proti vírusovej pandémie, kedy niektoré politické rozhodnutia môžu narušat' doterajšie pohodlie obyvateľstva, rovnako na zdôraznenie dôležitosti prijatých opatrení, prípadne sa politické aktivity nachádzajú pod väčším drobnohľadom verejnosti, ako napríklad počas volebnej kampane. Okrem uvedených prípadov sa výrazy konotujúce vojnou budú v politickom slovníku vyskytovať najmä u tých aktérov, ktorých politika vykazuje vyššiu mieru verbálnej agresie. Konkrétne pôjde o predstaviteľov politického extrémizmu, bez ohľadu na to, či ide o extrémizmus ľavicový alebo pravícový.

Moje uvažovanie bude vychádzať z obsahovej analýzy primárnych prameňov, v prvom rade verejných vyhlásení politikov, ktoré sú zachytené buď v mediálnych výstupoch, prípadne v záznamoch parlamentnej digitálnej knižnice, ktorá v podobe stenozáznamov archivuje všetky politické vyjadrenia vyslovené na pôde Národne rady Slovenskej republiky.

Metafora vojny v teoretickej perspektíve

„Politické metafory slúžia ako prostriedok na redukciu politických a ideologických argumentov na jednoduché vzorce a interpretáciu udalostí a vývoja vo forme polárnych alternatív. Metafory vytvárajú odkazy na skúsenosti a týmto spôsobom umožňujú konkrétne asociácie“ (Pörksen, 2000, s. 170). Metafory pomáhajú pochopiť abstraktný svet politiky názornejšími príkladmi každodenného života. Podľa Iriny Dulebovej (2010, s. 66) má „metafora v politickom diskurze bohatý pragmatický potenciál, t. j. schopnosť ovplyvňovať recipienta a nastoľovať určitý typ rozhodnutia a politického správania“. Využívanie metafor v politickej komunikácii je súčasťou diskurzívnej stratégie, ktorá je vysoko ideologická, historicky a kognitívne ukotvená a zosilnená prostredníctvom mediácie. Metafory sú jazykovými prostriedkami s otvoreným alebo skrytým významom, ktoré používajú politickí a mediálni aktéri ako diskurzívnu prax s presným strategickým cieľom (Cammaerts, 2012).

Aby sme pochopili, prečo sa v jazyku politiky používa metafora vojny častejšie než v iných sférach spoločenskej komunikácie, opriem sa o teoretické uvažovanie dvoch amerických lingvistov, resp. filozofov Georga Lakoffa a Marka Johnsona. V známom diele *Metafory, ktorými žijeme* (z anglického *Metaphors we live by*) z roku 1980 (v českom preklade vyšlo v roku 2002) predstavujú autori svoju kognitívnu teóriu metafory. Obaja vnímajú metafory ako prostriedky, ktoré slúžia na pochopenie jednej skúsenosti cez skúsenosť inú. Metafora je pre nich pojmová metafora, resp. metaforický pojem (metaforical concept). Metaforu vnímajú ako kognitívny fenomén. Lakoff a Johnson nepovažujú metaforu len za jazykový jav, bez ktorého sa väčšina ľudí dokáže zaobiť, ale naopak metafora je súčasťou života každého jednotlivca, jeho myslenia a konania (Lakoff, Johnson, 2002, s. 15). Len prostredníctvom metaforického myslenia je možné vytvárať a chápať jazykové výrazy, ktoré možno interpretovať metaforicky. Tieto pojmové metafory sú však viazané na určitú kultúru, takže pochopiť ich je možné len cez pochopenie danej kultúry. Sú výrazom abstrahovania zážitkov a skúseností, ktoré ľudia získavajú v rámci procesu jazykovej socializácie. Konvenčné metaforické pojmy generujú konvenčné výrazy v jazyku. Konvenčné myslenie umožňuje vytvárať jazykové konvencie (Kalliokoski, 1996).

Na názorné predstavenie svojho uvažovania ako prvý príklad Lakoff a Johnson uvádzajú práve príklad s pojmovou metaforou vojny, ktorá sa spája s pojmom *argumentovanie* (v zmysle diskusie, debaty, slovného sporu).

ARGUMENTOVANIE JE VOJNA

Vaše tvrdenia sú *neobhájiteľné*.

Napadol každé slabé miesto mojej argumentácie.

Jeho kritika *mierila do čierneho*.

Rozbil som jeho argumenty.

Nikdy som nad ním v diskusii *nezvíťazil*.

Nesúhlasíte? Ok, tak *strielajte!*

Ak budete používať túto *stratégiu*, úplne vás to *zničí*.

Odstrelil všetky moje argumenty.

Lakoff s Johnsonom znázornili, že v tomto prípade nejde len o argumentovanie – diskusiu v kontexte vojny. Tie isté výrazy používame aj v diskusiách na úplne iné témy. V diskusii nám totiž ide, aby sme obhájili svoje pozície. Aj v diskusii tak môžeme zvíťaziť alebo prehrať, na oponenta nazeráme ako na súpera, hľadáme slabé miesta v súperovej argumentácii a práve tieto sa účastníci diskusie snažia využiť vo svoj prospech. S jediným cieľom. Zvíťaziť. Štruktúru argumentovania/diskusie tak vytvárame podľa konceptu vedenia vojny (Lakoff, Johnson, 2002, s. 16). Výrazy spojené s vojnou však chápeme v podobnom kontexte len preto, lebo sme sa takto naučili vnímať metaforický vzorec ARGUMENTOVANIE JE VOJNA ako príslušníci určitej kultúry. Tento spôsob uvažovania tak zodpovedá európskemu zmyslu vnímať metafory v politickom jazyku v kontexte vojny (Kalliokoski, 1996). Napríklad v nemeckom jazyku je výraz

boj priamo zakomponovaný do výrazu *volebná kampaň* ako *Wahlkampf*. V tomto prípade ide o jednoznačný vojenský výraz, ktorý je pozorovateľný na prvý pohľad. Ako však uvádza slovenský etymológ Ľubor Králik, aj výraz *kampaň*, ktorý vo význame volebnej kampane popri slovenčine používajú aj iné jazyky (ang. political alebo election campaign, franc. campagne électorale, pl. kampania wyborcza, šp. **campaña** electoral, prípadne port. campanha eleitoral), má etymologický pôvod vo vojenskom slovníku. Francúzsky výraz *campagne* (odvodený z latinského campus – pole, rovina) znamenal totiž pôvodne rovinu, pole, na ktorom sa odohrávajú vojenské operácie, ťaženia, výpravy (Králik, 2015, s. 251).

V nemeckom jazyku sa lexéma *Kampf* objavuje aj v slove *súťaž*, prípadne *zápas* – *Wettkampf* v športovom kontexte, nájdeme ho však v kontexte politickom ako *politischer Wettkampf*. Práve v nemeckej publicistike je časté používanie športových metafor v politickom kontexte. Nemecký autor Gehr (2014) identifikuje športové metafory ako najviac zastúpené v nemeckej politickej publicistike. Veľmi obľúbené sú predovšetkým metafory spojené s futbalom, čo môže súvisieť s úspechmi nemeckej futbalovej reprezentácie v tomto športe. Futbal nie je v Nemecku len rozšíreným a obľúbeným športom, ale je považovaný za súčasť nemeckej identity a faktor s pozitívnym vplyvom na upevňovanie národnej hrdosti (König, 2010).

Okrem štruktúrneho rámca, ktorý poskytuje metafora vojny na komunikáciu a uvažovanie o abstraktných a komplexných javoch, sú zaujímavé emocionálnou valenciou, ktorú môžu sprostredkovať (Flusberg, Matlock, Thibodeau, 2018). Ak hovoríme o emóciách v kontexte používania metafor, práve metafora vojny môže vyvolávať pocit ohrozenia, strachu a paniky. Ako neskôr uvidíme, metaforu vojny a výrazy typické pre vojenský slovník používajú často pravicoví extrémisti, ktorí ich používajú na vyvolanie strachu pred určitým nepriateľom. Spravidla nepriateľa domáceho národa. Konštruovanie obrazu nepriateľa a vyvolávanie strachu pred ním je totiž jednou zo základných komunikačných stratégií pravicových extrémistov (Pörksen, 2000), vrátane tých slovenských.

Ako už bolo vyššie uvedené, metafory majú v politickom diskurze schopnosť ovplyvňovať recipienta a nasmerovať ho k určitému politickému uvažovaniu a konaniu (Dulebová, 2010), ktoré sa má v konečnom dôsledku odraziť v jeho voličskom správaní. Schopnosť metafor ovplyvňovať recipientov v ich politických názoroch podčiarkuje aj Linda Gieselová (2019). Podľa tejto nemeckej autorky je persuázia jednou zo základných komunikatívnych funkcií metafor. Okrem persuázie sú metafory v komunikácii predstaviteľov politickej elity obľúbeným prostriedkom na objasnenie abstraktných obsahov, ktoré sa ľahšie chápu, ak sa verejnosti vysvetlia v prenesenom význame (Giesel, 2019). Otázne samozrejme je, či politici majú záujem niečo vysvetľovať, alebo naopak ovplyvňovať, dokonca až manipulovať. Cieľom politikov je totiž v prvom rade presvedčiť voličov a tak ich mobilizovať vo voľbách. Aj z tohto dôvodu používajú rôzne typy metafor. Metafora má totiž schopnosť niesť so sebou nielen informáciu, ale zároveň aj hodnotiaci úsudok spojený s emóciou. Okrem persuázie je teda ďalšou komunikatívnou funkciou metafor aj evaluácia. Hodnotenie, resp. emócia, ktorú hodnotenie vyvolá, môže byť buď pozitívna alebo negatívna. Prostredníctvom metafor politici vyzdvihujú svoje vlastné zásluhy a naopak, hania výsledky politiky svojich oponentov. Ak líder opozície pomenuje vládu výrazom *zlepeneč*, ako kedysi Robert Fico volal vládu Ivety Radičovej (2010-2012), je voličovi ponúknutá nielen informácia, že ide o koalíčnú vládu, ale zároveň negatívne hodnotenie v zmysle toho, že ide o koalíčnú vládu zloženú z viacerých ideologicky nesúrodých strán, ktorých hlavný integrujúci faktor má negatívnu vlastnosť. Metafory tak môžu slúžiť politikom ako emocionalizovaná forma komunikácie, pri ktorej dochádzajú relevantné argumenty.

Metafora môže v politickom diskurze vystupovať vo forme hyperboly. Politici radi preháňajú, a to najmä pri kritizovaní oponentov. Prípadne zdôrazňujú vlastné zásluhy viac, ako je ich skutočný spoločenský význam. Irina Dulebová ale zdôrazňuje, že „prebytok metafor vedie k tomu, že vecná analýza sa nahrádza emóciami a aktéri diskurzu vplývajú na recipienta nie silou

a fundovanosťou argumentov, ale žiarivosťou slov a výraznosťou obrazov, teda emočne, čo značne zjednodušuje jeho vnímanie sociálnej a politickej reality“ (Dulebová, 2010, s. 73).

Podľa Susanne Kirchoffovej (2010) majú metafory používané kolektívne vo verejnom diskurze aj inú, než komunikatívnu funkciu. Metafory totiž prispievajú k formovaniu identity spoločnosti, resp. určitého jazykového spoločenstva. Vo verejných diskurzoch formujú vzorce spôsobu spoločenského uvažovania a môžu v rámci komunikačnej komunity prispieť ku kolektívnemu budovaniu reality vytvorením spoločného sveta skúseností (Kirchoff, 2010).

Metafora vojny v slovenskom politickom diskurze

Metafory nie sú typické len pre poetický jazyk, naopak sú pevnou súčasťou nášho každodenného života. Metafory sú používané aj v prípade, „ak majú byť odkomunikované a pochopené abstraktné koncepty a komplexné situácie alebo procesy“ (Kirchoff, 2010, s. 105).

Ak hovoríme o používaní výrazov, ktoré konotujú vojnu, je potrebné rozlišovať medzi dvomi situáciami (Gehr, 2014). Tou prvou je používanie vojenského slovníka v doslovnom význame. Súčasťou verejnej politiky je aj politika obranná, niektorí verejní činitelia sa pravidelne oboznamujú s problematikou bezpečnosti, schvaľujú legislatívne normy spojené s obranou, navyše prezident je najvyšším veliteľom ozbrojených síl. Je preto prirodzené, že termíny z vojenského slovníka sú pravidelnou súčasťou aj politického jazyka. Médiá zároveň prinášajú informácie o konfliktoch vo svete, kedy používajú vojenský slovník v doslovnom význame. Ak napíšeme vetu *Islamský štát dobyl ďalšie územia* pôjde o používanie vojenského výrazu *dobyť* v doslovnom význame.

Kontext, v ktorom sa výraz *vojna* používa v doslovnom význame, preto vynechám z nasledujúcej analýzy a sústredím sa výlučne na druhý typ situácie, kedy je výraz *vojna* používaný v prenesenom význame ako metafora. Vo vete *Donald Trump dobyl Biely dom* tak bude mať lexéma *dobyť* iný význam, ako v prvom príklade.

Z predchádzajúcich výskumov metafor v publicistickom jazyku (Štefančík, 2017, Stradiotová, 2017) vyplýva, že metafora vojny je prítomná v politickom spravodajstve predovšetkým, keď ide o informácie alebo komentovanie volebnej kampane a výsledku volieb. Podobne ako v minulosti proti sebe stáli kráľovské vojská, dnes proti sebe stoja viacerí aktéri (politické strany, ale aj jednotlivci) a každý ide do tohto *súboja* preto, aby *zvíťazil* a zároveň tak *porazil* tých druhých. Ak v minulosti *dobyť víťaz* určité územie, dnes v rôznych druhoch volieb *dobýja* územie (republiku, región, obec) tým, že na ňom *zvíťazi* nad svojimi súpermi vo voľbách. Každá zo strán má vo volebnej kampani svoju vlastnú *stratégiu*, má svojich *veliteľov* (volebných lídrov), prípadne volebný *štáb* a prípadní budúci koalíční partneri vystupujú v pozícii *spojencov*. Ako *zbrane* vystupujú silné osobnostné vlastnosti kandidátov, ale aj niektoré iné okolnosti, napríklad stabilný a disciplinovaný elektorát.

Ak sa metafora vojny objavovala v inom než volebnom kontexte, spravidla išlo o určitú vyhranenú situáciu. Bezprostredne po systémovej zmene v roku 1989, kedy sa začalo debatovať o názve spoločného štátu Čechov a Slovákov, sa do popredia dostalo spojenie *pomlčková vojna*. Tento výraz mal vyjadriť vyhrotenú názorovú situáciu medzi dvomi táborami – federalistami a secesionistami. Zároveň ho možno označiť za prvý signál toho, že federácia Čechov a Slovákov bude fungovať len s problémami. Metafora vojny sa však v kontexte vzťahov medzi Slováckmi a Čechmi nepoužívala nielen pri probléme budúceho názvu spoločného štátu:

Ü „Uvedol som to preto, lebo sa mi zdá, že **pomlčková vojna** zrejme pokračuje“ (J. Gašpar, NR SR, 1990).

Ü „Je to akt, ktorý ak by sme prijali a naň reagovali, znamená v podstate začatie **obchodnej vojny** medzi Čechmi a Slováckmi, čo sme nikdy nechceli a nechceme ani teraz“ (V. Mečiar, NR SR, 1993).

Metafora vojny sa v politickom diskurze zvykne používať v kontexte úsilia na dosiahnutie dlhodobého cieľa:

Ü „*Ak špinením súperov jednu malú bitku možno vyhráme, prehráme však vojnu o novu kvalitu nášho spoločenského napredovania, prehráme šancu prekročiť svoj tieň a šancu stať sa uznávaným, dôveryhodným štátom v strede Európy*“ (M. Kováč, NR SR, 1994).

Vyhrotená situácia nemusí vzniknúť len medzi koalíciou a opozíciou, prípadne medzi koalíčnými partnermi, ako napríklad v nasledujúcom prípade:

Ü „*V koalícii to vrie: Vojna pre otváranie obchodov po sviatkoch*“ (Nový čas, 2020).

Pri tomto príklade metafory vojny je však dôležité podotknúť, že bol použitý v bulvárnom médiu. Jazyk bulvárnych médií je totiž iný, ako pri serióznom spravodajstve. Bulvárne médium sa snaží fascinovať, ohúriť, časté je používanie hyperbol a práve metafora vojny použitá v uvedenom príklade je použitá ako hyperbola zveličujúca situáciu vo vládnej koalícii. Tento príklad zároveň ukazuje, aké dôležité je rozlišovať medzi politickým diskurzom a mediálnym diskurzom. Hoci hranica medzi obomi kategóriami diskuru je skutočne tenká, pretože politický diskurz sa realizuje prostredníctvom médií (Cingerová, Dulebová, 2019), pri analýze jazyka politiky je dôležité si všimnúť, kto je producentom správy. Či konkrétny politik, kedy je informácia len sprostredkovaná, alebo je ním novinár.

Okrem konfliktov v rámci politického zápasu evidujeme používanie metafory vojny aj v rámci konfliktov medzi jednotlivými organizáciami, prípadne inštitúciami:

Ü „*Je pre mňa prekvapujúce, že niektoré učiteľské skupiny stále vytvárajú vnútorné politické vojny*“ (M. Kučera, NR SR, 1993).

Ü „*Ministerstvo štyri roky viedlo vojnu so stavovskou organizáciou – Združením sudcov Slovenska*“ (I. Šimko, NR SR, 1998).

Výraz vojna sa ako metafora používal aj vo vypätých situáciách medzi majoritnou väčšinou a maďarskou menšinou. Jednou z nich bol opäť v deväťdesiatych rokoch konflikt o budúcnosť vodného diela na Dunaji Gabčíkovo – Nagymáros.

Ü „*Je nerozumné vyhlásiť sa na titulných stranách novín za víťaza vo vojne o Gabčíkovo. Nie som vôbec presvedčený, či v takýchto nezmyselných legislatívnych vojnách vôbec existujú víťazi, alebo len menej porazení*“ (L. Kötölös, NR SR, 1997).

Skúmaná metafora je používaná aj na vyjadrenie kritiky vzťahov jednej časti politického spektra k nejakému štátu:

Ü „*Čo viac môže Slovensko urobiť, aby ekonomická vojna proti Rusku v podobe sankcií konečne prestala?*“ (Ľ. Blaha, NR SR, 2018).

Metafora vojny sa v politickom diskurze často objavuje v kontexte médií. Médiá majú buď viesť vojnu proti Slovensku, proti vláde, resp. stranám vládnej koalície, prípadne proti konkrétnym politikom.

Ü „*Tu sa naozaj viedla mediálna vojna, ale mediálna vojna jednej velikej väčšiny masmediálnych prostriedkov proti určitému politickému zoskupeniu a proti určitým smerom v slovenskej politike*“ (A. M. Húska, NR SR, 1995).

- Ü „*Proste na svete a na Slovensku sú mocné politické a mediálne sily, ktoré v tomto smere vedú mediálnu a politickú vojnu proti Slovensku. Alebo nevyvíjajú žiadne úsilie na obranu Slovenska*“ (J. Glinský, NR SR 1997).
- Ü „*Začala sa mediálna vojna*“ (M. Geišberg, Denník Sme, 2014).
- Ü „*To je už totálna mediálna vojna proti Slovenskému národu*“ (Anton Grňo, okresný predseda ĽSNS v Bánovciach nad Bebravou, zdroj Benčík 2018).
- Ü „*Chcem povedať, že nám definitívne došla trpezlivosť. Spustili ste otvorenú vojnu voči Smeru-SD. Ona bola veľká, ale teraz je už otvorená, a my túto hodenú rukavicu dvíhame zo zeme*“ (R. Fico, glob.sk, 2019).

V poslednej dobe sa začína čoraz častejšie používať výraz *hybridná vojna* alebo *informačná vojna*. Hybridnou vojnou sa myslí „*akt násilia, uskutočňovaný s výrazne rozdielnymi prostriedkami alebo spôsobmi, s cieľom donútiť protivníka, aby sa podriadil našej vôli alebo, ako pokračovanie politiky výrazne rozdielnymi prostriedkami*“ (Jurčák, Jurčík, 2016, s. 249). K hybridnej vojne má dochádzať najmä prostredníctvom informačných a kybernetických operácií. Na rozdiel od klasických vojen môžu byť hybridné vojny vedené aj nešťatnými organizáciami. Otázne samozrejme je, či je v tomto kontexte výraz vojna ešte stále metaforou, alebo ide o nový druh klasickej vojny, ktorá ale nie je vedená konvenčnými zbraňami.

Použitie metafory vojny nemusí byť vždy spojené s politickou konfrontáciou, politici túto metaforu vedia použiť aj v iných kontextoch, napríklad v spojitosti s potieraním organizovaného zločinu, ako v nasledujúcom príklade:

- Ü „*Strana demokratickej ľavice, ktorá chce v prípade, že sa dostane k moci, viesť totálnu vojnu proti organizovanému zločinu, kritizovala túto vládu predovšetkým za nedostatok politickej vôle dôsledne a nekompromisne bojovať s organizovaným zločinom*“ (P. Weiss, NR SR, 1998).

Okrem substantívu *vojna* nájdeme v politickom jazyku ako súčasť metafory aj adjektív *vojnový*, ako napríklad v nasledujúcich prípadoch:

- Ü „*Nedajte sa oklamať niekoľkými nezodpovednými osobami, ktoré túžia zmeniť hranice Európy krvavým vojnovým kúpeľom*“ (I. Hudec, NR SR, 1993).
- Ü „*Aj keď si nerozumieme v politických názoroch, preto sa nemusíme nenávidieť a nemusíme vykopávať vojnovú sekeru*“ (J. Fekete, NR SR, 1998).

Metafora vojny v slovníku pravicových extrémistov

Autori vyššie uvedených výrokov sú vo väčšine prípadov politici z demokratického streda. Demokratickým stredom sa myslia ideové smery nachádzajúce sa medzi dvomi krajnými pólmi – ľavicovým a pravicovým. Od roku 2016 sa v slovenskom parlamente nachádzajú aj zástupcovia krajnej pravice, resp. pravicového extrémizmu. Vzhľadom na to, že za ich výroky sú trestne stíhané, prípadne už dokonca odsúdení viacerí členovia tejto strany, je určite zaujímavé sledovať, v akom kontexte dokážu používať metaforu vojny práve zástupcovia tejto ideovej skupiny. Výrazy konotujúce vojnu sa u tejto skupiny dajú predpokladať aj preto, že ešte pred niekoľkými rokmi začínali ako rôzne paramilitantné skupiny, prípadne sa na verejnosti prezentovali v rovnošatách výrazne sa podobajúcich rovnošatám nedemokratických organizácií z obdobia druhej svetovej vojny.

Z analýzy viacerých výrokov uverejnených na portáli politickej strany Ľudová strana Naše Slovensko vyplýva, že výrazy pochádzajúce z vojenského slovníka sú prirodzenou súčasťou komunikačných stratégií pravicových extrémistov. Tieto slovné spojenia vyvolávajú asociáciu vojny, ktorá je spojená s pocitom ohrozenia. Hrozba má pochádzať od domáceho, prípadne od vonkajšieho nepriateľa národa. Je dôležité podotknúť, že pravicoví extrémisti sa v rámci týchto

komunikačných stratégií štylizujú do roly záchrancov národa a majú ponúkať správne riešenie, ako sa proti nepriateľom brániť.

Výrazy z vojenského slovníka ako *boj, obrana, obranyschopnosť, útok, protiútok, armáda, domobrana, front, genocída, invázia, agresia, víťazstvo, zápas, veliteľ, vojna, vojak* alebo sloves ako *bojovať, okupovať, nasadiť, obsadiť, brániť, vzdorovať*, eventuálne *právo použiť zbraň, byť v prvej línii* sa v extrémistickom jazyku objavuje pravidelne v rámci komunikácie na tému medzinárodnej migrácie a islamu, ale aj, v kontexte tém spojených s autochtónnymi menšinami a opäť v dichotomickom vnímaní v zmysle „*brániť naše, národné, slovenské, kresťanské*“, „*vyhlásiť vojnu*“ a „*bojovať proti cudziemu*“ (Štefančík, Hvasta, 2019).

Metafora vojny je v komunikačných stratégiách pravicových extrémistov používaná často, pretože je vhodná na čierno-biele znázornenie reality a vytváranie jasných protikladov a výraznejších kontrastov (Pörksen, 2000). Práve na čierno-bielej logike je postavené uvažovanie aj slovenských pravicových extrémistov. Prostredníctvom metafory vojny sa dá jasnejšie znázorniť logika priateľ-nepriateľ a zdôrazniť pólové pozície, ktoré pravicoví extrémisti zastávajú. Pravicoví extrémisti neustále zdôrazňujú záujem bojovať proti niekomu (Židom, Rómom, liberálom, migrantom, moslimom, USA, NATO, Izraelu) a brániť niekoho, niečo (vlast, národ, Slovensko).

Ü „*Ludová strana Naše Slovensko bude vždy bojovať za to, aby Slovensko neprijalo ani jedného jediného imigranta!*“ (ĽSNS, 2015).

Ü „*Nezastavíte nás, nezastrašíte nás, neumlčíte nás! Boj za slovenský národ, boj za slovenský ľud dotiahneme do víťazného konca!*“ (ĽSNS, 2015).

Ü „*Kotleba v prvej línii za všetkých občanov*“ (ĽSNS, 2016).

Ü „*Členstvo v NATO z nás robí prvý terč pri konflikte s Ruskom*“ (ĽSNS 2016).

Ü „*Obránime našu vlasť ...*“ (ĽSNS, 2017).

Ü „*Slovensko ako pevnosť*“ (ĽSNS 2017).

Ü „*Ideme do protiútoky*“ (ĽSNS, 2018).

Ü „*Imigranti obsadzujú Európu*“ (Stratená Európa, 2019).

Vo vojenskom slovníku slovenských pravicových extrémistov z ĽSNS sa dajú identifikovať dva aspekty. Prvý vypovedá o prepojení medzi pravicovým extrémizmom a nemeckým národným socializmom z prvej polovice 20. storočia. Výrazy z vojenského slovníka boli charakteristické práve pre nemecký národný socializmus (Müller, 1994; Pörksen, 2000). Tu je však vzhľadom na dobový kontext druhej svetovej vojny na mieste pochybnosť, či môžeme automaticky komparovať používanie metafory vojny súčasných pravicových extrémistov s používaním tejto metafory nemeckými nacistami. Ak by sme chceli hľadať paralelu medzi súčasným pravicovým extrémizmom a historickým nacizmom, je vhodnejšie sústrediť pozornosť na skúmanie iných metafor, a to najmä z oblasti zoológie. Pretože tak, ako nacisti (Pörksen, 2000), aj súčasní zástupcovia tejto ideovej skupiny používajú metafory z oblasti zoológie ako jazykové prostriedky na označenie svojich nepriateľov. Takýmto spoločným výrazom jazyka nacistov i pravicových extrémistov je metafora *parazit* (Štefančík, Hvasta, 2019). Podľa Pörksena (2000, s. 50) môže byť metafora parazit „*opísaná tak ako persuzívny prostriedok (dehumanizácia nepriateľa ako príspevok k jeho diskreditácii), ako aj cieľ persuzie (nepriateľ má byť dehumanizovaný)*“. V nacistickom jazyku k dehumanizácii dochádzalo práve prostredníctvom zvieracích metafor.

Druhý aspekt je, že prostredníctvom výrazov z vojenského slovníka pravicoví extrémisti budia u obyvateľov obavy a strach. Ľudia totiž zvyčajne majú záujem žiť v mierových podmienkach a akákoľvek asociácia spojená s vojnou môže vyvolávať emóciu strachu. Aby bol pocit strachu u obyvateľov ešte silnejší, poukazujú extrémisti priamo na nebezpečenstvo vojny (napríklad vojny západného sveta s Ruskom, v ktorej by sa automaticky – ako člen Severoatlantickej aliance – ocitlo aj Slovensko). A práve pravicoví extrémisti, ktorí na vojnu

nielen upozorňujú, sa vo svojich komunikačných stratégiách štylizujú do roly tých, ktorí nie sú len proti vojne, ale majú byť zároveň povolani (nemožno vylúčiť, že od vyššej moci nadprirodzeného pôvodu) zabrániť jej vypuknutiu.

Vojna sa u extrémistov asociuje nielen prostredníctvom metafory vojny, ale aj rôzne druhy neonacistických symbolov, ktoré slovenskí pravicoví extrémisti používajú v rôznej podobe a intenzite. Ako názorný prípad slúži používanie čísla 1488 na verejnom, údajne charitatívnom podujatí organizovaným LSNS. V jazyku neonacistov ide o symbol zložený z čísiel 14 a 88. Číslo 14 vyjadruje slová amerického neonacistu a rasistu Davida Edena Laneho „*We must secure the existence of our people and a future for white children*“ (Musíme zabezpečiť existenciu našich ľudí a budúcnosť pre naše biele deti) (Sullaway, 2017). Druhé číslo 88 je v nacistickej symbolike vyjadrením ôsmeho písmena abecedy H, resp. zdvojeného HH, ktoré vyjadruje nacistický pozdrav Heil Hitler. Kombinácia oboch čísiel vyjadruje vieru v nadvládu bielej rasy.

Záver

Na základe uvedeného je možné konštatovať, že metafora vojny, prípadne termíny patriace do vojenského slovníka používané ako metafory sú neodmysliteľnou súčasťou jazyka politiky. Prírovnanie politiky k vojne existuje vo viacerých európskych jazykoch. Buď je ako metafora použitý priamo výraz vojna, prípadne výrazy, ktoré sú bezprostredne spojené s vedením vojny (*boj, mobilizácia, zápas, útok, obrana, nasadiť, brániť, súper, vzdorovať* a pod.).

Metafora vojny je použitá v rôznych politických kontextoch. Pravidelne sa používa vo volebných kampaniach, prípadne v rôznych vyhotovených situáciách. K nim spravidla dochádza medzi jednotlivými aktérmi, väčšinou medzi koalíčnymi a opozičnými politikmi alebo medzi inštitúciami. Z novodobej slovenskej politickej histórie vyplýva, že metafora vojny bola obľúbeným vyjadrovacím prostriedkom na vyjadrenie napätého vzťahu medzi slovenskou a českou časťou spoločnej federácie, prípadne medzi Slovenskou republikou a Maďarskom. V súčasnosti sa metafora vojny používa na vyjadrenie rôznych bezpečnostných hrozieb, ktoré nie sú síce klasickou „horúcou“ vojnou s použitím konvenčných zbraní, ale ide o konflikty, ktoré sú založené na využívaní technicko-informačných prostriedkov a technológií.

Osobitná pozornosť bola v texte venovaná metafore vojny v jazyku slovenských pravicových extrémistov. Jazyk pravicového extrémizmu je osobitný fenomén a zasluhuje si špeciálnu pozornosť. Vzhľadom na predchodcu súčasnej pravicovo-extrémistickej strany LSNS, ktorým bolo občianske združenie Slovenská pospolitosť, ktorej predstavitelia sa na verejnosti prezentovali okrem iného faktovými pochodmi v uniformách pripomínajúce uniformy paramilitantnej organizácie Hlinkova garda, bolo možné predpokladať, že v komunikačných stratégiách tohto subjektu sa bude metafora vojny vyskytovať mimoriadne často. Tento predpoklad bol potvrdený analýzou primárnych dokumentov zverejnených na stránke tohto subjektu.

Pravicoví extrémisti zo Slovenska využívajú motív hrozby a nebezpečenstva. Touto komunikačnou stratégiou sledujú záujem navodiť pocit strachu. Strach je totiž považovaný za významný faktor motivujúci ľudí k určitému politickému správaniu. Pravicoví extrémisti zvyčajne legitimizujú proklamované politické ciele odkazmi na bezpečnostné požiadavky (Wodak, 2017). Každá kríza vytvára pocit ohrozenia a extrémisti dokážu s pocitom strachu pracovať, okrem iného aj používaním metafory vojny. Touto komunikačnou stratégiou sledujú nielen záujem pomôcť, keďže národ ako ústredná kategória politickej komunikácie extrémistov, je zvyčajne len pod fiktívnou hrozbou. Zámerom takejto komunikačnej stratégie je primárne presvedčiť recipienta, resp. voliča. Bez ohľadu na to, či využívané argumenty majú, resp. nemajú výpovednú hodnotu a dajú sa presvedčivo overiť.

Pravicoví extrémisti sa pravidelne štylizujú do roly tých, ktorí akékoľvek fiktívne, či reálne hrozby dokážu riešiť tým, že sa im postaví čelom. A tu sa dostávame opäť do oblasti vojenského slovníka. Kvôli záujmu postaviť sa na stranu národa je slovník pravicového extrémizmu plný výrazov s preneseným významom.

Dôležité je podotknúť, že dôvody častého používania metafory vojny v politickom diskurze je možné nájsť v kultúrnej a historickej pamäti európskych národov. Európska história je históriou vojenských konfliktov medzi štátmi, resp. kráľovskými rodmi. V období, kedy kráľovstvá viedli medzi sebou vojny, politika, ako ju poznáme dnes, ešte neexistovala. Dnešné kontúry naberala až rozšírením volebného práva v druhej polovici 19. storočia. A vzhľadom na to, že politika bola niekedy výsostným privilegiom kráľovských dvorov, teda tých dvorov, ktoré viedli medzi sebou vojny, prípadne uzatvárali spojenectvá, aby sa bránili vojenským útokom iných kráľovských dvorov, je pochopiteľné, že tento spôsob uvažovania ostal vo vnímaní politiky prítomný aj budovaní moderných štátov, národov a občianskych spoločností. Aj z tohto dôvodu je na mieste vrátiť sa na konci môjho uvažovania a zároveň súhlasiť s myšlienkou francúzskeho filozofa Michela Foucaulta, že politiku možno vnímať aj ako pokračovanie vojny, len inými prostriedkami. A ja len dodám, že jazyk je medzi týmito prostriedkami na čelnej pozícii.

Literatúra

- BENČÍK, J. 2016-2020. Blog Jána Benčíka. In: *Blog Denníka N*, Dostupné na internete <<https://dennikn.sk/blog/724871/kotleba-lsns-kazdy-prostriedok-dobry>> (18. 1. 2019).
- CAMMAERTS, B. 2012. The strategic use of metaphors by political and media elites: the 2007-11. Belgian constitutional crisis. In: *International journal of media & cultural politics*, roč. 8, č. 2/3, s. 229 – 249.
- CINGEROVÁ, N.; DULEBOVÁ, I. 2019. *Jazyk a konflikt. My a tí druhí v ruskom verejnom diskurze*. Bratislava: Univerzita Komenského v Bratislave.
- CLAUSEWITZ, C. von 2003. *Vom Kriege*. Erfstadt: Area. ISBN: 978-3-8999-6014-3.
- DULEBOVÁ, I. 2010. Svetová kríza a metofora v ruskom a slovenskom politickom diskurze. In: *Nová filologická revue*, roč. 2, č. 4, s. 66 – 75.
- FLUSBERG, S. J.; MATLOCK, T.; THIBODEAU, P. H. 2018. War metaphors in public discourse. In: *Metaphor and Symbol*, roč. 33, č. 1, s. 1 – 18.
- FOUCAULT, M. 1993. *In Verteidigung der Gesellschaft*. Frankfurt am Main: Suhrkamp.
- GEHR, M. 2014. *Metaphern und Redewendungen im politischen Kommentar*. Wiesbaden: Springer Verlag.
- GIESEL, S. 2019. *NS-Vergleiche und NS-Metaphern: korpuslinguistische Perspektiven auf konzeptuelle, strukturelle und funktionale Charakteristika*. Berlin: De Gruyter.
- GLOB.SK. 2019. Robert Fico vyhlásil novinárom vojnu. Veľkú a otvorenú. In *glob.sk*, Dostupné na internete <<https://glob.zoznam.sk/robert-fico-vyhlasil-novinarom-vojnu-velku-a-otvorenu>> (6. 4. 2020).
- JURČÁK, V., JURČÁK, J. 2016. Hybridná vojna – nový fenomén? In: UŠIAK, J., KOLLÁR, D., MELKOVÁ, M. (Eds.) *Bezpečnostné fórum 2016*. Banská Bystrica: Belianum, s. 248 – 254.
- KALLIOKOSKI, J. 1996. Metaphern im politischen Diskurs. Beispiele aus einem Politischen Skandal aus dem Finnland der 80er Jahre. In: *Folia Scandinavica Posnanensia*, roč. 3, s. 201 – 211.
- KARLBERG, M.; BUELL, L. 2005. Deconstructing the “War of all against all”: The prevalence and implications of war metaphors and other adversarial news schema in TIME, Newsweek, and Maclean’s. In: *Journal of Peace and Conflict Studies*, roč. 12, č. 1, s. 22 – 39.
- KIRCHHOFF, S. 2010. *Krieg mit Methaphern. Mediendiskurse über 9/11 und den „War on Terror“*. Bielefeld: transcript Verlag.

KÖNIG, J. C. 2010. *Politische Kultur in den USA und Deutschland. Nationale Identität am Anfang des 21. Jahrhunderts*. Berlin: Logos Verlag.

KRÁLIK, Ľ. 2015. *Stručný etymologický slovník slovenčiny*. Bratislava: VEDA.

KÜSTER, R. 1978. *Militärmetaphorik im Zeitungskommentar. Darstellung und Dokumentation an Leitartikeln der Tageszeitungen „Die Welt“ und „Süddeutsche Zeitung“*. Göttingen: Kümmerle.

LAKOFF, G.; JOHNSON, M. 2002. *Metafory, ktorými žijeme*. Brno: Host. Kotlebovci – ĽSNS 2016 – 2020. *Webový portál ĽSNS*. Dostupné na internete <<http://www.naseslovensko.net>> (23. 2. 2020).

MÜLLER, S. 1994. *Sprachwörterbücher im Nationalsozialismus: die ideologische Beeinflussung von Duden, Sprach-Brockhaus und anderen Nachschlagwerken während des „Dritten Reichs“*. Stuttgart: M. und P. Verlag für Wissenschaft und Forschung.

NOVÝ ČAS. 2020. V koalícii to vri: Vojna pre otváranie obchodov po sviatkoch. In: *Nový čas*, 11. 4. 2010. Dostupné na internete <https://www.cas.sk/clanok/968541/v-koalicii-to-vrie-vojna-pre-otvaranie-obchodov-po-sviatkoch-kto-sa-postavil-matovicovi/?AT=wgt.hp_hp-najcitanejsie-24.c.x...B.> (12. 4. 2020).

NR SR 2020. *Spoločná Česko-Slovenská digitálna knižnica*. Dostupné na internete <<https://www.nrsr.sk/dl/>> (6. 4. 2020).

PÖRKSEN, B. 2000. *Die Konstruktion von Feinbildern. Zum Sprachgebrauch von neonazistischen Medien*. Wiesbaden: Westdeutscher Verlag.

SME.SK. *Archív*. Dostupné na internete <<https://www.sme.sk/>> (6. 4. 2020).

STRADIOTOVÁ, E. 2017. Metafora v publicistickom diskurze. In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.). *Jazyk vo vyučovaní a vede : zborník vedeckých prác*. Trnava: SSRP, s. 134 – 143.

SULLAWAY, M. 2017. Hate Crime, Violent Extremism, Domestic Terrorism – Distinctions without Difference. In: DUNBAR, E., BLANCO, A., CRÉVECOEUR-MACPHAIL, D. A. (Eds.) *The Psychology of Hate Crimes as Domestic Terrorism. U.S. and Global Issues*. Santa Barbara: Praeger, s. 89 – 122.

ŠTEFANČÍK, R. 2017. Kontrastive Analyse der Phraseologismen und Metaphern: slowakisch – deutsch. In: LIŠKOVÁ, D., ŠTEFANČÍK, R. (eds.). *Macht der Sprache – Sprache der Macht: eine kontrastive mehrsprachige Analyse anhand von Korpustexten der meinungsbildenden Tageszeitungen mit Fokus auf Phraseologie und Metaphernforschung*. Hamburg: Verlag Dr. Kovač, s. 65 – 96.

ŠTEFANČÍK, R., HVAŠTA, M. 2019. *Jazyk pravicového extrémizmu*. Bratislava: EKONÓM.

THOMPSON, S. 1996. Politics without Metaphors is Like a Fish without Water. In: MIO, J. S., KATZ, A. N. (Eds) *Metaphor: Implications and Applications*. Mahwah, NJ: Lawrence Erlbaum Associates, s. 185 – 201.

WODAK, R. 2016. *Politik mit der Angst. Zur Wirkung rechtspopulistischer Diskurse*. Wien, Hamburg: Edition Konturen.

Tento článok je výstupom projektu KEGA č. 015EU-4/2019 Vysokoškolská učebnica Politická lingvistiká.

Kontakt:

Doc. PhDr. Radoslav Štefančík, MPol., Ph.D.

Ekonomická univerzita, Fakulta aplikovaných jazykov

Katedra interkultúrnej komunikácie

Dolnozemska cesta 1, 852 35 Bratislava, Slovenská republika

Email: radoslav.stefancik@euba.sk